

ԿԵԱՆՔԻ ԿԵՐՊԱՐԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Ձմեռ էր: Թիւրքիայի է. քաղաքի յետ ընկած կեղտոտ թաղերից մէկում գտնւում էր Կորկոտենց գետնափոր խարխուլ խրճիթը, որի լուսամուտների կոտրած ապակիներից և պատառոտած ձիթոտ թղթերի ծակերից առատութեամբ ներս էին թափւում կատաղի ձմեռուայ զայրացած բուք ու բորենազները: Խրճիթի ներսը վառարան չը կար, այլ հանգած խարոյկի վրայ դրուած էր տեղական «քուրսին», ծածկուած չուլ ու փալասներ: Բոլոր Գիշերուայ ժամը 12-ն էր: Խրճիթում տիրում էր խորին դուրսն: Բոլոր մանր ու խոշորները ցնցոտիների մէջ կոլու-ուած չըջապատել էին բուքսին և խռմխայնում: Արթուն էր միայն Շուշան ապլան, տանտիկինը, որը, ձէթի ճրագի աղոտ լոյսի տակ ծալապատիկ նստած, կարկատում էր երեսմաների չուլ ու փալասները: Քամին քանի գնում կատաղում էր և դուրսը բարձրացնում սարսափելի չըւոց, աղմուկ և թիփի:

Թէև Շուշան ապլան զանազան տախտակներով և փալասներով միշտ աշխատում էր ծածկել կոտրած ապակիների բազմաթիւ ծակ ու ճեղքերը, բայց կատաղի քամու ուժգին հարուածը մէկ ակնթարթում ամեն բան դէն էր չպոտում և ձիւնի ահագին փաթիլներ ներս էր թափում ուղղակի քնոտածների վրայ և արթնացնում նրանց, որ աւելի պինդ փաթաթուելով ցնցոտիների մէջ կրկին անուշ խռմխայնում էին:

Շուշան ապլայի ամուսինը, որը մի յաղթանգամ, խոշոր ու կոպիտ կերպարանքով, խոպոտ ձայնով, երկար ու կռացած հասակով տղամարդ էր և որին իր ծուռ ու մուռ կազմուածքի համար կոչում էին «Դաւա-Պետրոս», երկու գիշեր էր տուն չէր եկել: Այդ պատճառով Շուշան ապլան սպասողական դրութեան մէջ անհամբեր սպասում էր իր ամուսնուն:

Դաւա-Պետրոսը ըստ իր սովորութեան չատ անգամ գի-

շերհները բայակայ էր լինում տանից: Երբեմն շաբաթներով, ամիսներով անյայտանում էր և յանկարծ լոյս էր ընկնում: Նա որոշ պարագամունք չուներ. քաղաքի ամենաանբարոյական սրիկաների առաջնորդն էր համարւում: Հարեցողութեամբ, թեղթախաղութեամբ և զանազան տեսակ անազնիւ միջոցներով մի հասարակ ապրուստ հազիւ հասցնում էր իր գերդաստանին: Խաբել, կեղծել, ստել, կողոպտել, զրկել, ամենայն օր սրա նրա հետ ծեծել ու ծեծուիլը Դաւա-Պետրոսի միակ պարագամունքն էր:

Դաւա-Պետրոսի 15 տարեկան որդին, «Խելառ Աւագը» ամենայն յաջողութեամբ սովորել էր իր հօր բոլոր գործերը և շատ բաների մէջ գերազանցում էր հօրը: Իսկ «Արապ Յարութը», Դաւա-Պետրոսի փոքր եղբայրը, այդ քաղաքում պահում էր հասարակաց տուն, որտեղ անբարոյականութեանց մէջ շաղխուած ամեն տեսակ բարոյապէս փշացած մարդիկ ել ու մուտ ունէին: Իսկ Արապ Յարութի կինը այդ անբարոյական տան գլխաւոր կառավարչուհին էր համարւում:

Շուշան ապլան օգուտ քաղելով իր ամուսնու երկար բացակայութիւնից, շատ անգամ որսում էր իր սիրած տղամարդկերանց, հիւրասիրում էր նրանց, ստանում էր իր վարձատրութիւնը և հոգում իր անհրաժեշտ կարիքները: Ահա այդպիսի ազնիւ միջոցներով էր կառավարւում այդ գերդաստանը— ամբողջ քաղաքին յայտնի կորկոտենց տունը:

Մինչդեռ Շուշան ապլան կարկատելով տրտնջում էր վատ եղանակից, յանկարծ բակի դուռը շառաչմամբ բացուեցաւ, և իսկոյն ներս մտաւ Դաւա-Պետրոսը, մի ձնակոլով մարդ էլ չալակին: Շուշանը շտապեց ձէթի ճրագով լուսաւորել բակը և տեղեկանալ դռան բացուելու պատճառը, բայց Դաւա-Պետրոսը մի ակնթարթում հանգցրեց ճրագը և հրամայեց կնոջը սենեակից դուրս չը գալ, իսկ ինքը օտարականին չալակից ցած դրեց սառը գետնի վրայ և իսկոյն մտաւ սենեակ, կրկին և կրկին զգուշացնելով կնոջը ու հարկաւոր պատուէրները տալով, դուրս եկաւ բակը օտարականի մօտ: Օտարականը համարեա սառած էր. նրա բերանի մէջ լեզուն չորացել էր. աչքերի կրակը մարել, ձեռք ու ոտքը ցրտից սառել փետացել էին. արիւնը երակներում դադարել էր և առհասարակ կենդանութեան նշան չատ քիչ էր երեւում նրա մէջ: Հարկաւոր էր անմիջական օգնութիւն, տաք տեղ, ոգելից ըմպելիք, թէյ, քրտնացնող միջոցներ, բժշկութիւն, բայց այդ բոլորից ոչ միայն ոչ մէկը չկար, այլ ընդհակառակը. անխիղճ Դաւա-Պետրոսը ողորմելի օտարականին պառկեցրել էր ցուրտ բակում սառը գետնի վրայ և ան-

համբեր սպասում էր նրա վերջին չնչին օտարականի թանկագին հագուստը, վրայի զարդ ու զարդարանքը զրգռել էին Պետրոսի ընչաքաղցութիւնը և նա կ'ուզէր որքան կարելի է շուտ տեսնել օտարականի մահը:

Երկու ժամից յետոյ անբախտ օտարականը փչեց իր վերջին շունչը:

Ամենից առաջ Դաւա-Պետրոսը ձեռքը օտարականի գրպանը կոխեց և այնտեղից հանեց մի քսակ լի ոսկի և մի ծալք ուսական հարիւրնոց:

«Այսքանը մինչև մահ ինձ բաւական է, մտածում էր Դաւա-Պետրոսը: Բայց որպէս զի չը կարծուի թէ սրան կողոպտել են, այս վրայի զարդերը—մատանին, արծաթէ գօտին, ժամացոյցը և քսան մանէթ փող թող մնայ դիակի վրայ»:

...Այս խորամանկ վճռից յետոյ Դաւա-Պետրոսը շալակեց սառած դիակը, դուրս եկաւ խրճիթից, անցկացաւ խուլ շաւիղներից, վեր դեցեց դիակը մի պատի տակ և ինքը ուրիշ ճանապարհով չնշաւապառ հասաւ տուն և մի տեղ թաքցրեց քսակով ոսկիները և հարիւրանոցները:

Կատաղի քամին մինչև լոյս շարունակուեցաւ և օտարականի դիակի վրայ երեք արշին ձիւն հաւաքեց:

Սառածի սարք ու կարգից, հագուստի ձեւերից երևում էր, որ մի օտար երկրացի ճանապարհորդ էր: Բայց թէ ինչպէս էր ընկել Դաւա-Պետրոսի ճանկը, որտեղից էր գալիս, այս կէս գիշերին, ինչու էր դուրսը մնացել՝ ոչ ոք չը գիտէր: Միայն պտտում էր մի լուր, որ Դաւա-Պետրոսը այսպիսի վատ եղանակներին սովորութիւն ունէր, քաղաքից դուրս, ճանապարհների վրայ սպասել և պատահած անփորձ և անձանօթ ճանապարհորդներին կեղծ կարեկցութիւն ցոյց տալ, առաջնորդել, տուն հրաւիրել, հիւրասիրել, կամ յարմար դէպքում «զլուխը ազել»:

Լուսացաւ: Քամին դադարեց: Թիակներով, աւելներով դուրս թափուեցին զանազան տներից մարդիկ և սկսեցին դուռ ու կտուր մաքրել, ճանապարհներ բաց անել:

Մէկ չաբաթից յետոյ, երբ ձիւնը հալուեց, բացուեցաւ օտարականի սառած դիակը և յանձնուեցաւ տեղական ոստիկանութեան, որ կազմեց հետեւալ արձանագրութիւնը. «Մի օտար ճանապարհորդ գիշերը մնացել է դուրսը և ինքն իրան սառել. մէջ տեղը մի տեսակ չարագործութիւն չի երևում, որովհետև չարագործը կը տանէր մատանին, արծաթէ գօտին, ժամացոյցը և գրպանի 20 ուն: Բայց թէ ով էր, որտեղացի էր, ինչ մարդ

էր, ոստիկանութիւնը այդ մանրամասնութիւնները չը կարողացաւ իմանալ:

Այս անցքից երկար ժամանակ յետոյ լրագրութեան մէջ տպուեցաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը. «Ահա մէկ տարուց աւելի է որ անյայտացել է Մ. քաղաքի հարուստ վաճառական մի հրէայ, մօտ 60 տարեկան, որի գրպանում եղել է 900 Օսմանեան ոսկի և 4000 մանէթի ոռոսական թղթադրամ: Այս մասին ճիշդ տեղեկութիւն տուողները օրինաւոր վարձատրութիւն կը ստանան»:

Է. քաղաքի ոստիկանութիւնը պատշաճաւոր տեղեկութիւնը տուեց հանգուցեալի մասին և գործը դրանով էլ վերջացաւ:

Դաւա-Պետրոսը այժմ արդէն հարուստ է. 13 հազար մանէթ նաղդ փող ունի: Նրա համբերութիւնը այժմ հատիկ է. էլ չի ուզում հասարակ ապրել. կամենում է ոսկիների քսակի բերանը բաց անել, ծախսեր անել, նոր գեղեցիկ տներ շինել, բարձր շրջանների մէջ մտնել, ուտել խմել, հագնել, վերջապէս «աղայ» դառնալ: «Բայց չէ, զգո՛յ՛, մտածում էր Դաւա-Պետրոսը, յանկարծ սկսել չի կարելի, ժողովուրդը ինչ կ'ասէ: Ես անգործ մարդ, մի այդպիսի աչքի ընկնող գործ սկսեմ թէ չէ, բոլորի ուշադրութիւնը ինձ վրայ կը դառնայ և պիտի սկսեն մեղադրել ինձ քաղաքիս մէջ պատահած զանազան աւազակութիւնների մէջ»:

Մարդ ունեւոր լինի ու աղքատի պէս ապրի, փող ունենայ ու չը կարողանայ առատ առատ ծախսել. սա դրութիւն չէր և մանաւանդ Դաւա-Պետրոսի համար բոլորովին անտանելի: Ուրիշ հնար չը կար. Դաւա-Պետրոսը վճռեց հեռանալ թիւրքիայից, գնալ Ռուսաստան և մշտական բնակութիւն հաստատել ալմտեղ և առատ գործադրել հրէայի ոսկիները:

Այդպէս էլ արաւ:

Բ

Անցաւ քսան տարի: Աշնան վերջերումն էր: Կարկուտը տարել էր տեղական բերքերը: Տարին սարսափելի երաշտ էր. մանաւանդ երկրագործ դասը սովամահ կոտորւում էր: Ամբողջ կովկասում հացի ծայրացեղ թանգութիւն էր: Աղքատ դասակարգը ճանձների պէս կոտորւում էր: Յորենի սոմաբը բարձրացաւ 80 ու: Դիւղաշին կիսագնի վաճառում էր իր եզը, կովը, գոմէշը, իր երկրագործական գործիքները, իր հագի շորերը, «թաղայ» հարսի զարդ ու զարդարանքները և վերջապէս գրաւ էր

դնում իր անշարժ կալուածները, որպէս զի մի կտոր ցամաք հաց ճարի իր մանր ու խոշոր գերդաստանի համար:

Անգուլթ վաշխառուների հնձելու ամենայարմար ժամանակն էր. այս պարագիտները ամենաանխիղճ կերպով ծծում էին աղքատ գիւղացիների արիւնը: Ո՛վ որ շտեմարանում ցորեն, գարի ունէր աժան տարիներում հաւաքած, այժմ դարձնում էր տեղնուտեղ ոսկի մէկին 20—30 աշխատանքով:

Ռուսաստանի X. քաղաքի գլխաւոր փողոցի վրայ գտնուում էր մի նշանաւոր վաշխառուի գրասենեակը, որին կից էր և նրա դարու, ցորենի և կաշուի շտեմարանները:

Վաշխառու աղան—այդ ոսկէ հորթը, թանկագին հագուստով, և զանազան ոսկէղէն զարդերով զուգուած բազմել էր թաւշեայ երեսով պատած բազկաթոռի վրայ, իր յատուկ գրասեղանի մօտ, որի վրայ դարսած էին բազմաթիւ հաստափոր հաշուեմատեաններ, հեռագիրներ, ցուցակներ, և առհասարակ գրասեղանի վերաբերեալ ամեն տեսակ չքեղ առարկաներ: Անկիւնում դրուած էր հարիւր փթի ծանրութեամբ չինուած երկաթէ «կասսան» զանազան տեսակ գաղտնի փականքներով: Երկու երիտասարդ գրագիրներ, առանձին-առանձին գրասեղանների մօտ նստած, կատարում էին ընթացիկ գործերը: Ծառաները անդադար ել ու մուտ անելով, դէս ու դէն էին վազում և աղայի զանազան հրամանները կատարում: Իսկ ինքը աղան հաշուեցոթքի հատիկները չխկչխկացնելով, իր օրական եկամուտի գումարներն էր ստուգում և զանազան հաշիւներ տեսնում:—Հաղարաւոր մարդիկ ճանձների նման ել ու մուտ էին անում աղայի գրասենեակը և հազար ու մի տեսակ հարց ու խընդիրներ առաջարկում:

«Աղա ջան, Աստծո՛ւ խաթեր, ինչ կ'ուզես, ա՛ռ, մի սոմար ցորեն տո՛ւր, երեխէքս սովից կոտորւում են»:

«Աղա ջան, գլխիդ, արևիդ մատաղ, ինչքան շահ ուզում ես, կը տամ, տներս զալոդ կը դնեմ, երկու սոմար ցորեն ինձ հասցրո՛ւ»:

«Աղա ջան, Աստծո՛ւ խաթեր, ախր ես մեղք եմ, մինչև երբ չարչարես, քանի՞ տանիս և բերես, ես աղքատ մարդ եմ, քո չինութեան մէջ ամբողջ չորս ամիս քար ու հող եմ կրել, տուր իմ աշխատանքը, երեխէքս սոված կոտորւում են»:

«Աղա ջան, երկինք, գետինք, ծով, ցամաք որ չունեմ, թէկուզ խեղդես, ջէպիցս կռպէկ չես հանիլ, ինայիր, էս երկու ամիսն էլ համբերիր, տեսնենք, Աստուած ինչ լուս ու ճար է անում, ախր ինչո՛ւ ես գանգատ արել. ինչո՛ւ ես ինձի բանտը դնել տալիս»:

«Աղա ջան, ախր փողը առար ու թամասուկս չը պատռեցիր, էդ լաւ չէ, ո՛վ գիտի, մենք մահկանացու ենք, յետոյ դրա տակից մեղք չը ծնի»:

«Աղա ջան, ախր փողդ վճարեցի, իմ զաւոգները ինչու չես վերադարձնում»:

«Աղա ջան, ախր ես իմ պարտքը բոլորովին տուել եմ ու հրամանքդ էլ ասացիր թէ թամասուկը պատռել եմ, հիմի էլ ինչ զանգատ ես արել սուտը»:

Ահա այսպէս լցւում էին աղայի գրասենեակը և հազար ու մի տեսակ հարցեր, առաջարկութիւններ, խնդիրներ, բողոքներ, արտոնջներ, պայմաններ, գրաւականներ, մուրհակագրեր... Թափում էին աղայի գլխին և սպասում բաւարար պատասխանի: Աղայի գլուխը երկաթից էլ պինդ էր, որ այսպիսի խառնաշփոթ աղմուկների մէջ չէր տրաքում: Նա անգլիական սառնութեամբ, առանց վրդովուելու, ամենքի հետ խօսում, ամենքին մի պատշաճաւոր պատասխան էր տալիս. որին, որպէս անկարգ մարդու դուրս փնդում, որին լոկ քաղցր խոստումով ճանապարհ քցում, որին հրէշաւոր տոկոսով փող տալիս, որին, կրկնակի գրաւական առնելուց յետոյ, օրինաւոր թղթով ցորեն կամ գարի տալիս, որին անպատում, որին քօթակ, որին սպառնալիք, որին խրատ, որի տալիքը իսպառ ուրանում, որի եղած չեղածը աճուրդով վաճառել տալիս և իր հաշիւը վերջացնում: Ամենայն օր այս միևնոյն տեսարանները աղայի գրասենեակում կրկնւում էր և օրական պարապմունքը վերջանում:

Աղան, բացի նրանից որ զանազան քաղաքներում ունէր հացհատիկների հարուստ շտեմարաններ, միևնոյն ժամանակ տաւարի կաշու և զանազան թանկագին մորթիների առուտուր էլ ունէր նշանաւոր քաղաքների գործարանների հետ: Աղան նշանաւոր «փողրագչի» էր, արքունի ամենանշանաւոր շինութիւնները աղայի ձեռքով էին վերջանում:

Աղայի սեպհական կալուածները, ջրաղացները հոյակապ տները, բազմաթիւ կրպակները, բաղնիսները և քարվանսարանները, ահագին եկամուտ էին տալիս:

«Ջանմ, զարմանալով հարցնում էին իրար տեղացիք, կորկոտենց Դաւա-Պետրոսը Թիւրքիայից որ մեր քաղաքը եկաւ, չուր չին էրնէկ կուտար կը, ատ ինչ էղաւ օր, աս քսան տարուայ մէջ ատքան կարողութեն թոփ էրեց ու հիմա ալ Պետրոսաղա դառաւ...»

Գ.

Աղա-Պետրոսը գրասենեակի հաշիւները վերջացրեց, գրա-
դիրներին, գործակատարներին, ծառաներին հարկաւոր պատ-
ուէրները տուեց, դուրս եկաւ գրասենեակից, և աչքերը դէպի
արեւմուտք դարձնելուն պէս, մի կողք նոյն անկնթարթում նրա
առաջը կանգնեց, Թանկագին մուշտակի մէջ փաթաթուած ա-
ղան նստեցաւ կողքը, գոռոզաբար շուռ եկաւ քամակի վրայ,
վերուեցաւ, ոլորեց բեխերը և հրամայեց կառապանին «գնա»:

Հինգ բոպէից յետոյ որոտագին գլորդինով կողքը կանգ-
նեց մի հոյակապ երկյարկանի շինութեան առաջ: Պետրոս ա-
ղան դուրս եկաւ կողքից, վարձատրեց կառապանին, ներս
մտաւ և մարմարիոնէ սանդուխներով բարձրացաւ վերեւ, մտաւ
դահլիճ:

Հրահալի էր Պետրոս աղայի ապարանքը. կատարեալ պա-
լատ: Բոլոր սենեակները, դահլիճը, առանձնասենեակները,
ընդունարանը, ննջարանը, նախասենեակները... բոլորը, բոլորը
զարդարուած էին պատշաճաւոր կահ կարասիներով, ամենա-
թանկագին գորգերով, մետաքսեայ վարագոյրներով:

Շուշան-ապլան այժմ դառել է մի գոռոզ և մեծամիտ խա-
նում: Այն ողորմելի ցնցոտիների մէջ ապրող Շուշանը այժմ
թանկագին հագուստների և հագուստներով զարդ ու զարդարանք-
ների մէջ լողում է:

Այդ օրը, թէ տղամարդ և թէ կինարմատ, բոլոր տանե-
ցիք տանն էին: Երեկոյեան շոյալ ընթրիքից յետոյ, տղամար-
դիկ առանձնացան մի ուրիշ սենեակ իրանց օրական գործու-
նէութեանց մասին միմեանց հաշիւ տալու:

«Ի՞նչ արիր, Աւագ, վերջացրիր այն անպիտան գիւղացու
հետ հաշիւները: Դիմեց աղան իր որդուն:

— Ի հարկէ վերջացրի, նրա հօրն ողորմի, նա իր էչ գիւ-
ղացի տեղով ուզում է մեր փողերը ուտել: Մէկին չորս քթից
հանեցի: Ամենից առաջ, պրիստաւի հետ գնացինք դաշտը. նախրի
միջից ջոկեցինք նրա կովերը. ոչխարի հօտից ջոկեցինք ոչխար-
ները, այծերը. գութանի առաջ կտրեցինք, արծակեցինք նրա
եզները: Բոլորը հաւաքեցինք, քչեցինք գիւղ: Յետոյ յանկարծ
մտանք տուն: Կնանիքը փախսն ամեն մի քունջ մտան, երե-
խէքը սկսեցին, լաց լինել, ճուալ, բոռալ, բայց ո՞վ է ականջ
էնողը. բաց արինք կանանց սնդուկները, կտրեցինք թազայ
հարսի նախշուն սնդուկը, դուրս հանեցինք զարդեր, հագնելիք-

ներս Այս ժամանակ կանայք կատաղեցին. սկսեցին ընդդիմութիւն ցոյց տալ, բայց գիծ պրիստաւի պլէդը նրանց լռեցրեց: Այնքան արտասուք թափեցին, դուրս թափան հարեաններին օգնութեան կանչեցին, որ չափը անցաւ. բայց մենք մեր գործը տեսանք»:

—Միթէ այդքան հարուստ է այդ անպիտանը.

«Ի հարկէ հարուստ է. գրող է զիպել»:

—Հապա ինչո՞ւ չի տալիս իր պարտքը:

«Նազդ փող չունիմ, ասում է, ժամանակ տուէք, տարեկան երեք հարիւր մանէթ կը տամ կը վերջացնեմ երկու տարուամբ»:

—Միթէ դրա պարտքը 600 մանէթ է. հապա ես գիտեմ թէ չատ է:

«Ինչո՞ւ պիտի շատ լինի. հաշուով չէ. ընդամենը մենք դրան տուել ենք, հինգ տարի առաջ հինգ սոմար ցորեն. սոմարը 10 մնթ. արժողութեամբ և հինգ սոմար գարի 5 մնթ. արժողութեամբ: Կը նշանակէ՝ մենք դրան տուել ենք ընդամենը 75 ա. ցորեն և գարի: Տարին երեք անգամ բաւարար չորրորդել եմ, թուամսին միշտ 40 կոպ. տոկոս եմ վրայ եկել: Դէ հիմա, հաշուէր, տես, հինգ տարին ինչ կ'անէ: Մինչև հիմա ասել ենք այդ մարդից 7 սոմար ցորեն, 5 սոմար գարի. 200 մնթ. փող, մի տարի տղէն մեր տանը ծառայել է և այժմ էլ օրինաւոր վեկսիլով պարտ է 600 սուլի»:

—Էլի քիչ է.—Լաւ, յետոյ ինչ արիք:

—Ի՞նչ պիտի անենք: Եղած չեղածը քչեցինք, բերինք քաղաք. վաղը տորգով ծախել կը տամ և մեր փողերը կը վերցնեմ. պրծաւ, գնաց:

«Շատ լաւ կ'անես, աչքն էլ կը հանես, մինչև դրանց այդպէս չը խայտառակես, միւսները չեն խեղճանալ»:

«Դո՞ւ ինչ արիք, Յարութ, հարցրեց նա իր եղբորից, մշակ-ների գործը վերջացրի՞ր: Կոխ զարմազալ խոսմ չեղաւ»:

—Հապա չեղաւ. երեք հարիւր մշակ մի անգամից խօսք մէկ արած, գործը դադարեցրին և հաւաքուեցան գլխիս: Ամենքը մի կողմից բլաւում, աղաղակում, փող են ուզում: Որը երկու ամիս է բանել, որը երկու շաբաթ, որը քսան օր, 15 օրից պաւկաս աշխատող չը կայ: Օրաշիւն իւրաքանչիւրին պիտի տանք 60 կոպէկ. բայց դեռ ոչ մէկին մի կոպէկ չենք տուել»:

—Գլուխները քարն են տուել. թող ինչքան ուզում են, բղաւն, ուր ուզում են, թող գնան, օրական 40 կոպէկից աւելի ոչ ոքի չը տաս:

—Բայց ես մի լաւ բան եմ արել. աւելի շատախօսներից

մի քսան հոգի ջուկել եմ և խոստացել եմ նրանց տալ օրական 70 կ., այն պայմանով, որ հարկը պահանջած ժամանակ, վկայեն թէ մենք բոլորս օրական 40 կուպէկով ենք վարձուած:

— Շատ լաւ ես արել: Վաղը կիւրակի է, դու դրանց բոլորին հաւաքիր, բեր կանտոր, ես դրանց հախից կը գամ:

Ահա, այսպէս մեր աղաները միմեանց մասնաւոր տեղեկութիւն տալուց յետոյ, երեքն էլ դուրս եկան տանից:

Պետրոսը շտապում էր կլուր՝ թուղթ խաղալու, Յարութը հրաւիրուած էր գիշերը քէֆ անելու, իսկ Աւագը այդ գիշեր ւիտի անցկայնէր իւր տարփածուհու մօտ:

Դ

Երեկոյեան ժամը 10-ն էր: Պ. մայրաքաղաքի սալայատակ փողոցներում անց ու դարձ անող բազմաթիւ կառքերը զորդացնում էին աջ ու ձախ կանգնած հոյակապ շինութիւնները: Փողոցներում տիրում էր ծայրայեղ կենդանութիւն. կեանքը եռում էր: Այդ ժամանակ գլխաւոր փողոցներից մէկի միջից անցնում էր սրընթաց մի չքեղ կառք, որի մէջ երկու օրիորդներ ի հանդէպ նստած էր մի թխադէմ մօտ 22 տարեկան գիմնագիտ:

— «Направо» հրամայեց կառապանին, երիտասարդ գիմնագիտ և հինգ բոպէից յետոյ աւելացրեց. «Стой»:

Կառքը կանգնեց: Գիմնագիտը վեր եկաւ կառքից և, ախրապետող մօդայի ամենանուրբ ձեւերին համաձայն, բռնելով մատաղահաս օրիորդների փոքրիկ և ձիւնափայլ թաթիկներից քնքշաբար վեր բերեց կառքից:

Մատաղահաս կոյսերը երկուսն էլ ոռւօ էին, և մէկը միւսից գեղեցիկ ու հրապուրիչ. շէկիկ, գանգուր մազերով, կապոյտ աչերով, սպիտակախառն կարմիր այտերով, բարակ նազելի հասակով:

Գիմնագիտի աջ ու ձախ կողմերից թեւանցուկ արած, օրիորդները, հանաքներ անելով, սանդուխտներից բարձրացան վերին յարկը: Օրիորդները առաջին անգամն էին մտնում այստեղ և առաջին անգամն էին ծանօթանում գիմնագիտի հետ: Երկու չքեղ սենեակներ, իրանց սարք ու կարգով: Ընդունարանը ջուկ, ննջարանը ջուկ, խոհանոցը ջուկ, կարգին ծառայ և տնային զանազան սրարազաններ: Կարծես պսակուած մարդու բնական բան լինէր:

Երիտասարդ գիմնագիտը կովկասեցի մի հուշակաւոր հարուստի որդի էր, որին ծնողները սիրելու փոխանակ պաշտում

էին: Ամասկան հինգ հարիւր ուռլի փող էին ուղարկում իրանց փոքրիկ, ամենասիրելի որդուն, որ իրան չը գրկի, կարգին ապրի, լաւ ուսում առնի և մարդ դառնայ:

Խորամանկ օրիորդները հասկանալով որ մի իւղալի տեղ են ընկել, կրկնապատկեցին իրանց սիրալիութիւնը, և զանազան հրապուրիչ ձևերով, ամեն ջանք էին թափում դուր գալ երիտասարդին:

— Սաշա, (այսպէս էր գիմնադիստի անունը) եթէ քո ծնողները այդքան հարուստ են, էլ ի՞նչ հարկաւոր է քեզ բարձր ուսում, պսակուիր մի սիրուն աղջկայ հետ և քեզ համար հանգիստ ապրիր:

— Չէ, Սոնիչկա, ես պսակուել չեմ սիրում և ի՞նչ հարկաւոր է կապուիլ մէկի հետ: Այսպէս ազատ աւելի լաւ է, որ ում ուզենամ, նրա հետ ժամանակ անցկացնեմ: Օրինակ, երէկ մի հրէայի գեղեցիկ աղջիկ էի ճարել, այսօր էլ դուք պատահեցաք, վաղը մի ուրիշ կը գտնեմ: Միակերպութիւնը շատ ձանձրալի է. ես սիրում եմ կեանքի զանազանակերպութիւնը և տեսարանների շուտ շուտ փոփոխութիւն:

— Սաշա, մէջ մտաւ Մաշան, հէնց այդ ազատասիրութեան պատճառով է, որ մենք էլ չենք ուզում մեր կեանքը կապել մէկի հետ: Այս տեսակ ազատութիւնը ամուսնութիւնից երջանիկ է:

— Բայց եթէ Սաշայի պէս մի կրթուած և հարուստ երիտասարդ պատահի, ես ամուսնութիւնը նախադաս կը համարեմ այս տեսակ ազատութիւնից, աւելացրեց Սոնիչկան:

«Սրանից էլ լաւ պատահել, ժպտալով պատասխանեց Սաշան. եթէ կը ցանկանաք, հէնց այսօր ամեն բան վերջացնեք. գնանք, պսակուենք... ամուսնանանք, թէկուզ երկուսիդ հետ էլ... հա, հա, հա...»

Ապա սկսուեցան կատակներ, սրախօսութիւններ, փոխադարձ համբոյրներ, գրկախառնութիւններ, սենեակի մէջ դէս ու դէն վազվզել, միմեանց քաշքշել, երգել, պարել մինչև որ ծառան ձայն տուեց. «Աղա, ընթրիքը պատրաստ է»:

— Դէ, душеньки, համեցէք սեղանատուն: Սոնիչկա, դու աջ կողմս. Մաշա, դու ձախ կողմս: Ահա այդպէս նստեցէք. մօտ, մօտ, էլի էլի, ահա այդպէս. բրաւօ, ուռա, բղաւեց ուրախութիւնից Սաշան:

Խոհարարը իր աղայի հրամանին համաձայն այնպիսի մի հարուստ սեղան էր պատրաստել, որ կարծես հրաւէրը կար:

— Դէ, Սոնիչկա, Մաշինկա, էլ սպասելու ժամանակ չէ, ածեցէք բաժակներդ, առաջարկեց Սաշան. լիքը, լիքը... ահա:

այդպէս. դէ մօտեցրէք բաժակներդ, խփենք իրար, չխկացնենք... շատ լաւ. հիմա էլ նուիրենք իրար մի մի անուշ համարոյր:

Այս սիրահարական ճառից յետոյ Սաշան դարդակեց բաժակը մինչ վերջին կաթիլ:

Օրիորդները նոյնպէս մի քանի պատշաճաւոր կոմպլիմենտներ ասելով, գովելով Սաշայի բնաւորութիւնն ու սովորութիւնը, վայելեցին շնորհակալութեան բաժակները: Այնուհետեւ սկսուեցաւ ընթրիքը, թանկագին խմիչքների կոնծարանութիւնը և այլն:

Միւս օրը կէս օրին արթնացաւ Սաշան և նրա երկու հիւրերը: Մի ամբողջ ժամ էլ զանազան անմեղ կատակներ արին, միմեանց քաջքեցին. և վերջապէս զանազան օյինրազութիւնից յետոյ հագնուեցին, լուացուեցին, Հէնց այս ուրախալի ժամին փոստային ծառայողը թոյլտուութիւն ստանալով ծառայից ներս մտաւ և Սաշային տուեց 500 ռ. ծանուցագիրը ու մի հասարակ նամակ և ստանալով իր «նափոդկին» հեռացաւ: Սաշան իսկոյն ճանաչեց հօր ձեռքը և ուրախութիւնից ձայն տուեց. «քէֆ արէք, աղաւնիներս. հայրս ինձ 500 ռ. փող է ուղարկել»: Բաց արեց նամակը և կարդաց հետեւեալ.

«Սիրելի որդեակս, անուշիկ Սաշա ջան, ահա սոյն նամակի հետ միենոյն փոխտով ուղարկում եմ քեզ 500 ռ.: Քո կարօտով մենք բոլորս մաշուում ենք, մանաւանդ մայրդ գիշեր ցերեկ քո առողջութեան վրայ է մտածում: Աշխատիր, որդեակս, աշխատիր, դասերդ լաւ սովորիր, որ եկող տարի աւարտես և զասմեղ ուրախացնես: Աշխատիր մեր աշխատանքը զուր չկորցնես: Ահա երկու ամսից աւելի է քեզանից նամակ չունինք, երեւի դասերով ծանրաբեռնուած ես. նամակ գրելու ժամանակ չունիս: Բայց այս նամակիս պատասխանը չուտ գրիր»:

Մնամ քո հայր Պետրոս Կորկոտեանց»:

Սաշան նամակը կարդալուց յետոյ դէն չպրտեց:

«Էհ, սա էլ բան է գրում. «աշխատիր, աշխատիր» կարծես իմ գլուխը երկաթի գլուխ է. կարծես ես գիւղացու եղ եմ. գիշեր ցերեկ պիտի աշխատեմ, որ աւարտեմ. որ չաւարտեմ, կարծես սոված պիտի մեռնեմ: Լաւ, ինչ ուզում է, թող գրէ, ես իմ բանը գիտեմ. առայժմ հարկաւոր է հագնուել և գնալ փողերը ստանալ»:

Սաշան հագնուեցաւ և իր հրեշտակների հետ սեղան նըստեցան առաւօտեան թէյը և նախաճաշիկը վայելելու:

Աղջկերքը գնացին: Սաշան մնաց մենակ. մեքենայաբար մօտեցաւ գրասեղանին, և երբ նկատեց իր դասագրքերը, գրութեան տետրակները և երբ մտաբերեց ուսուցչի պատուէրները

դասի վերաբերեալ, բարկութեան հետ մի տեսակ զգուանք առաջ եկաւ նրա մէջ:

«Ա՛խ, երանի, հազար երանի այն օրը, որ ես կ'ազատուեմ այս անիծեալ գրքերից, որոնք դառել են ինձ համար կատարեալ ցեցեր և մաշում են իմ կեանքը: Ես օր մէկը սովորեմ. սա պիտի արտադրեմ, նա պիտի շարագրեմ, երրորդը պիտի վճռեմ. յետոյ պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, յունարէն, լատիներէն, աս ես ի՛նչ գիտեմ հազար ու մի տեսակ յիմարութիւններ: Դէ այժմ արի, մինչև կէս գիշեր կուրծքդ դրասեղանին դէմ արա, գրիր ու կարդա, որ ի՛նչ, ինչի՛ս է պէտք: Չէ, էլ համբերել չեմ կարող. պիտի մի հնար մտածել և ազատուել այս անիծած գրքերից»:

Ե

Անցկացաւ երկու տարի: Դպրոցների արձակուրդների ժամանակն էր. Սաշան արդէն վերջնականապէս արտաքսուած էր դպրոցից իր անընդունակութեան, իր ծուլութեան և իր աններելի անբարոյական վարք ու բարքի պատճառով:

Սաշան մի քանի անգամ արտաքսուած էր դպրոցից, և զանազան ընծաների չնորհիւ կրկին ընդունուած էր, բայց այս անգամ էլ ոչ մի հնար չը կար ընդունելու. մանաւանդ որ երրորդ տարին էր որ մնում էր մի և նոյն դասարանում: Ուստի պատրաստուած էր հայրենիք վերադառնալ. բայց նախ քան վերադառնալը նա գիմեց մի խորամանկութեան՝ մի բժշկից ստացաւ այնպիսի մի վկայական, որով վկայուած էր թէ Սաշայի առողջութիւնը չափազանց աշխատելուց խանգարուած է և այսուհետև մտաւոր պարապմունքը նրան մահ կը պատճառէ. հարկաւոր է հայրենիքի օդն ու ջուրը այդ խանգարուած առողջութիւնը վերականգնելու համար:

Սաշան բժշկի վկայականի հետ ուղարկեց հօրը հետեեալ նամակը.

«Սիրելի հայրիկ, ես այս տարի յաջողութեամբ աւարտեցի ուսումս. բոլոր առարկաներից հինգ ու չորս եմ ստացել: Երբ որ վկայականս կը ստանամ, կ'ուղարկեմ քեզ տեսնելու և ուրախանալու: Բայց, ինչպէս կը տեսնիս բժշկի վկայականից, առողջութիւնս մի փոքր խանգարուած է և շատերը խորհուրդ են տալիս մի տարի հանգստանալու: Բայց ես առ հասարակ այդ բժշկների վկայականներին նշանակութիւն չեմ տալիս: Ես ցանկութիւն ունիմ նաև բարձր դպրոց մտնել և ուսումնս շարունակել և այս ամառ չեմ ուզում հայրենիք դալ. ես կարծում

եմ որ տկարութիւնս կ'անցնի և մի երկու ամսից յետոյ կը լաւանամ: Բայց այնուամենայնիւ, սպասում եմ քո խորհրդին:

Քո որդի Սաշա Կորկոտեանց»:

Պետրոս աղան իր «ազիզ» և պաշտելի որդու նամակը ստանալուն պէս, սաստիկ վրդովուեց և առանց մի վայրկեան կորցնելու հեռագրեց որդուն հետեւեալ բովանդակութեամբ. «Վերջրու Ա. վաճառականից ճանապարհածախք և առանց ժամանակ կորցնելու ճանապարհ ընկիր: Բարձր դպրոց մտնելու իրաւունք չեմ տալիս, հարկաւոր չէ. շտապիր տուն. բոլորս անհանգիստ ենք: Պատասխանը վճարած է»:

Սաշային էլ այս էր հարկաւոր. նա խորամանկութեամբ հասաւ իր վաղեմի նպատակին, ուստի հեռագրեց հօրը. «գալիս եմ»:

Օգոստոսի վերջերումն էր: Պետրոս աղայի ապարանքներում սովորականից դուրս կենդանութիւն էր երևում: Կառքերը գալիս ու դնում են այդ տեղ: Բազմաթիւ բարեկամներ, ազգականներ, ծանօթներ և այլ զանազան բարձրաստիճան մարդիկ հետգնեալ լցում են ներս և աւելի չքեղայնում հանդէսը:

Զինուորների նուագաժողովների խումբը, զբաղւած ման աւարտի դով չըջան կազմած, գորդայնում էր ամբողջ թաղը և քաղցր նուագներով զմայլեցնում հանդիսականներին:

Վիթխարի շինութեան պատուհաններում, պատշգամբներում պատերի ծայրերին վառվում են հազարաւոր գոյնզգոյն ճրագներ և լապտերներ: Բոլոր սենեակներերը, անցքերը, նախասենեակները, մանաւանդ դահլիճը, ճոխ լուսաւորուած էին:

Ընթրիքի ճոխ սեղանի շուրջը պատել են թանկագին հիւրերը:

— Աչքդ լոյս, Պետրոս աղա, շնորհաւորում եմ Սաշայի գալուստը. յոյս ունինք որ նա մեր ազգի համար մի պիտանալու անդամ կը դառնայ, ատենաբանեց մի հայ զինուորական և ախորժակով կուլ տուեց մի բաժակ գինի:

«Շնորհակալ եմ, շնորհակալ, փքուած պատասխանեց Պետրոս աղան, և աւելացրեց. շատ յաջողութեամբ է աւարտել Սաշա, բոլոր առարկաներից գերազանց է ստացել: Իմ հեռագրիս պատճառով այնպէս շտապ է դուրս եկել, որ միջոց չի ունեցել սպասելու վկայականին. բայց վկայականի պատճէնը բերել է, ահա կարգաւ, տես, կը հաւանիս: Իսկական վկայականն էլ ոսկէ տառերով տպած փոշտով կ'ուղարկեն»:

Սաշան այսպէս էր հաւատացրել իր հօրը և բոլոր բարեկամներին թէ վկայականը փոշտով կ'ուղարկեն:

— Շնորհաւորում եմ Զեր գալուստը Սաշա, շատ ուրախ

դասի վերաբերեալ, բարկութեան հետ մի տեսակ զգուանք առաջ եկաւ նրա մէջ:

«Ա՛խ, երանի, հազար երանի այն օրը, որ ես կ'ազատուեմ այս անիծեալ գրքերից, որոնք դառել են ինձ համար կատարեալ ցեցեր և մաշում են իմ կեանքը: Ես ձր մէկը սովորեմ. սա պիտի արտագրեմ, նա պիտի շարագրեմ, երրորդը պիտի վճռեմ. յետոյ պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, յունարէն, լատիներէն, աս ես ինչ գիտեմ հազար ու մի տեսակ յիմարութիւններ: Դէ՛ այժմ արի, մինչև կէս գիշեր կուրծքդ դրասեղանին դէմ արա, գրի՛ր ու կարդա, որ ինչ, ինչի՛ս է պէտք: Չէ, էլ համբերել չեմ կարող. պիտի մի հնար մտածել և ազատուել այս անիծած գրքերից»:

Ե

Անցկացաւ երկու տարի: Դպրոցների արձակուրդների ժամանակն էր. Սաշան արդէն վերջնականապէս արտաքսուած էր դպրոցից իր անընդունակութեան, իր ծուլութեան և իր աններելի անբարոյական վարք ու բարքի պատճառով:

Սաշան մի քանի անգամ արտաքսուած էր դպրոցից, և զանազան ընծաների չնորհիւ կրկին ընդունուած էր, բայց այս անգամ էլ ոչ մի հնար չը կար ընդունելու. մանաւանդ որ երրորդ տարին էր որ մնում էր մի և նոյն դասարանում: Ուստի պատրաստուում էր հայրենիք վերադառնալ. բայց նախ քան վերադառնալը նա զիմեց մի խորամանկութեան՝ մի բժշկից ստացաւ այնպիսի մի վկայական, որով վկայուում էր թէ Սաշայի առողջութիւնը չափազանց աշխատելուց խանգարուած է և այսուհետև մտաւոր պարապմունքը նրան մահ կը պատճառէ. հարկաւոր է հայրենիքի օդն ու ջուրը այդ խանգարուած առողջութիւնը վերականգնելու համար:

Սաշան բժշկի վկայականի հետ ուղարկեց հօրը հետեեայ նամակը.

«Սիրելի հայրիկ, ես այս տարի յաջողութեամբ աւարտեցի ուսումս. բոլոր առարկաներից հինգ ու չորս ևմ ստացել: Երբ որ վկայականս կը ստանամ, կ'ուղարկեմ քեզ տեսնելու և ուրախանալու Բայց, ինչպէս կը տեսնիս բժշկի վկայականից, առողջութիւնս մի փոքր խանգարուած է և շատերը խորհուրդ են տալիս մի տարի հանգստանալու Բայց ես առ հասարակ այդ բժշկների վկայականներին նշանակութիւն չեմ տալիս: Ես ցանկութիւն ունիմ նաև բարձր դպրոց մտնել և ուսումս շարունակել և այս ամառ չեմ ուզում հայրենիք դալ. ես կարծում

եմ որ տկարութիւնս կ'անցնի և մի երկու ամսից յետոյ կը լաւանամ: Բայց այնուամենայնիւ, սպասում եմ քո խորհրդին:

Քո որդի Սաշա Կորկոտեանց»:

Պետրոս աղան իր «ազիզ» և պաշտելի որդու նամակը ստանալուն պէս, սաստիկ վրդովուեց և առանց մի վայրկեան կորցնելու հեռագրեց որդուն հետեւեալ բովանդակութեամբ. «Վերցրու Ա, վաճառականից ճանապարհածախք և առանց ժամանակ կորցնելու ճանապարհ ընկիր: Բարձր դպրոց մտնելու իրաւունք չեմ տալիս, հարկաւոր չէ. շտապիր տուն. բոլորս անհանգիստ ենք: Պատասխանը վճարած է»:

Սաշային էլ այս էր հարկաւոր. նա խորամանկութեամբ հասաւ իր վաղեմի նպատակին, ուստի հեռագրեց հօրը. «գալիս եմ»:

Օգոստոսի վերջերումն էր: Պետրոս աղայի ապարանքներում սովորականից դուրս կենդանութիւն էր երևում: Կառքերը գալիս ու դնում են այդ տեղ: Բազմաթիւ բարեկամներ, ազգականներ, ծանօթներ և այլ զանազան բարձրաստիճան մարդիկ հետզհետէ լցում են ներս և աւելի չքեղայնում հանդէսը:

Զինուորների նուագաժողովների խումբը, զբաղւած ման պատիզում չըջան կազմած, գորգայնում էր ամբողջ թաղը և քաղցր նուագներով զմայլեցնում հանդիսականներին:

Վիթխարի շինութեան պատուհաններում, պատշգամբներում պատերի ծայրերին վառվում են հազարաւոր գոյնզգոյն ճրագներ և լապտերներ: Բոլոր սենեակներերը, անցքերը, նախասենեակները, մանաւանդ դահլիճը, ճոխ լուսաւորուած էին:

Ընթրիքի ճոխ սեղանի շուրջը պատել են թանկագին հիւրերը:

— Աչքդ լոյս, Պետրոս աղա, շնորհաւորում եմ Սաշայի գալուստը. յոյս ունինք որ նա մեր ազգի համար մի պիտանալու անդամ կը դառնայ, ատենաբանեց մի հայ զինուորական և ակորթակով կուլ տուեց մի բաժակ գինի:

«Շնորհակալ եմ, շնորհակալ, փքուած պատասխանեց Պետրոս աղան, և աւելացրեց. շատ յաջողութեամբ է աւարտել Սաշա, բոլոր առարկաներից գերազանց է ստացել: Իմ հեռագրիս պատճառով այնպէս շտապ է դուրս եկել, որ միջոց չի ունեցել սպասելու վկայականին. բայց վկայականի պատճէնը բերել է, ահա կարգաւ, տես, կը հաւանքաւ: Իսկական վկայականն էլ ոսկէ տառերով տպած փոշտով կ'ուղարկեն»:

Սաշան այսպէս էր հաւատացրել իր հօրը և բոլոր բարեկամներին թէ վկայականը փոշտով կ'ուղարկեն:

— Շնորհաւորում եմ Զեր գալուստը Սաշա, շատ ուրախ

եւ որ այդպէս յաջող եւ աւարտելւ Յոյս ունեւ որ մի սուրբ ասպարէզ կ'ընտրեւ քեզ համար և կը սկսեւ գործել յօգուտ ազգի և ընդհանուր մարդկութեան:

Շատ շնորհակալ եմ, Գրիգոր աղա, բայց առ այժմ եւ ցանկանում եմ գնալ շարունակել, կեղծեց Սաշան, կամենալով հաւատացնել թէ շատ է սիրում ուսումը:

— Ո՛չ, ո՛չ, չեշտելով միջամտեց Պետրոս աղան. էլ դրանից աւելի ուսում ոչ քեզ է հարկաւոր, և ոչ ինձ: Էլ ոչ մի տեղ չեմ թողնի:

Պետրոս աղայի բարեկամների և ծանօթների թիւը այնքան շատ էր, որ մի չարաթից աւելի էր որ նրանց տանը շարունակուէր «աչքալոյսի» ուրախութիւնը, ամին օր պար ու երգ էր, քէֆ ու ուրախութիւն էր և համադամ կերակուրների հետ շոյլ կոնծաբանութիւն:

Անցկացան օրեր, չարաթներ, վերջապէս տաբիներ, բայց Սաշայի ոսկետառ վկայականը դեռ չերևեցաւ: Հանդամանքները, պահանջները փոխուեցան, վկայականը այլ ևս ոչ ոքի համար նշանակութիւն չունէր:

Սաշա Պետրովիչը այժմ մտել է նոր կեանքի, նոր շրջանի մէջ: Նա այժմ որպէս տանտէր գործի գլուխ կանգնած, կնոջ ու զաւակների տէր է: Այժմ էլ Սաշա չէ, այլ «Սաշա աղա»: Այժմ նա նշանաւոր գործեր է վերցնում կապալով, ահագին գումարներ է տուն բերում:

Պետրոս աղան, որպէս հռչակաւոր կապալառու քաջ ծանօթ էր այդ գործի մանրամաս գաղտնիքների հետ: Ո՛ւմ բերանը մի ոսկոր պիտի բցել, ո՛ւմ մի թեթիւ ընծայով պիտի պատուել, ո՛ւմ ճաշի պիտի հրաւիրել, ո՛ւմ մի մասնաւոր բաժին պիտի հանել... այս բոլորը քաջ գիտէր Պետրոս աղան և շուտով վարժեցրեց Սաշային էլ այդ արհեստի մէջ:

Սաշան զարմանալի ընդունակ գտնուեցաւ հօր արհեստի մէջ և շատ շուտով ծանօթացաւ փող աշխատելու ամենաստոր միջոցների հետ: Հէնց այս յատկութեան և ընդունակութեան պատճառով Պետրոս աղան չափազանց սիրում էր նրան:

2.

Վերջին ոռւս-տաճկական պատերազմից յետոյ Մ. քաղաքի երկրագործական թաղում իր նահապետական պարզութեամբ բարի համբաւ էր ստացել Տէր-Ղազարի տունը, որ բաղկացած էր եօթը առոյգ և յաղթանդամ եղբայրներից. եօթն էլ պսակուած: Բոլորն էլ զաւակների, թոռների ու ծոռների տէր: Տէր-Ղազարը

գերդաստանի գլուխն էր: Այդ արեգարդ ծերունին հարիւր տարեկան հասակում դեռ առողջ ու ժիր էր. դեռ գործում և իրաւունքներ էր բանեցնում տան մէջ: Բացի ծերունի քահանային բոլորն էլ պարապում էին երկրագործութեամբ: Ամբողջ գերդաստանի թիւը 55 հոգի էր: Այս նահապետական տան մականունը «Անտէր-խան էր»: Ծշմարիտ որ անտէր խան էր, որովհետև գիշեր ցերեկ սրանց դուռը ամենքի առաջ բաց էր: Ձմեռ, դարուն սրանց տան հիւրերը անպակաս էին. ծանօթ, անծանօթ, բարեկամ, թշնամի, քաղաք եկած ժամանակ սայլերով, ձիերով անպատճառ «անտէր խանում» պիտի վեր գային, շաքաթներով ուտէին, խմէին, և իրանց դործերը վերջացնելուց յետոյ, առանց տան տիրոջ տեսնելու, առանց մի դարդակ չնորհակալութեան գնային:

Տէր-Ղազարենց տանը 40 կով էին կթում, 5 մատակ. մի քանի հարիւր գլուխ ոչխար: Իւղը, պանիրը, կաթը, մածունը, սէրը ըստ ամենայնի առատ էր: Բոլոր գերդաստանը իր բարոյականութեամբ, իր անկեղծ հիւրասիրութեամբ, իր օրինակելի համեստութեամբ, սիրուած ու յարգուած էր քաղաքի պատուաւոր չրջաններում:

Այդ նահապետական ջանասէր մաճկալները «քրտամբ երեսաց քոց կերիցես դհաց քո» ասելով, մէջք մէջքի, կուռ կտան տուած վարում էին գետինը և նրա տուած բարեքներով կերակրում և կերակրում իրանց հետ հարիւրաւոր որբեր ու աղքատներ, հիւրեր ու ճանապարհորդներ:

Այս նահապետական տան մէջ միայն մէկը կար, որ իր գթութեամբ շատ անգամ անմեղ մաճկալներին փորձանքների մէջ էր գցում և վրդովում էր բոլորի խաղաղութիւնը:

Սա գիթ Սարգարն էր, Տէր-Ղազարի վերջին որդին, մօտ 45 տարեկան: Սարգարը որոշ պարապմունք չուներ. թէև շատ գործեր սկսեց, զանազան պաշտօնների մէջ մտաւ, բայց երկար չը տևեց, յաջողութիւն չունեցաւ. որովհետև կեղծել, չողոքորթել, սրտի գաղտնիքը ծածկել չը գիտէր, նրա համար ամեն բան դուզ էր. հէնց այդ պատճառով էլ ոչ ոքի հետ եօլա գնալ չէր իմանում, խաղաղ ապրել չը գիտէր: Նա իր մանկութիւնը անց էր կացրել ծեծ ու քօթակների մէջ. իր ամբողջ կեանքը ճանապարհ էր դրել անթիւ փորձանքների միջից:

Ծշմարիտն ասած, Սարգարը վատ մարդ չէր, վտանգաւոր ընկեր չէր, միայն ծայրայեղ կրքոտ էր, և ամեն բան վճռում էր կրքի ազդեցութեան տակ: Ոչ մի գործ տոռանց աղմուկի չէր սկսի և առանց ազմուկի չէր վերջացնի: Նրա տաքարիւնու-

թիւնը, նրա կատաղի կիրքը, նրա աղատ համարձակ վարմունքը ամեն բարի բան քար ու քանդ էր անում:

Տէր-Ղազարը, որպէս պապական ժառանգութիւն ունէր և մի ջրաղաց: Զանազան հանգամանքներից ստիպուած հարկաւոր համարուեցաւ ջրաղացը վաճառել: Հրապարակի վրայ երեւեցան բազմաթիւ գնողներ, բայց վերջը յաղթանակը տարաւ մեզ ծանօթ Սաշա Պետրովիչը, որ իր անձնական գործերի պատճառով այժմ բնակւում էր այտեղ, Մ. քաղաքում:

Ջրաղացի գործը յանձնուեցաւ Սարգսրին, որ վերջացնի Սաշա Պետրովիչի հետ. 2500 մանէթով համաձայնութիւն կայացաւ:

Սարգսրը վաճառման թղթի տակ ստորագրում է թէ «Ջրաղացի գին 2500 մանէթը լիովին ստացայ»: Բայց փողը ստանալու ժամանակ, 500 մանէթ պակասում է. ուստի Սաշան խնդրում է մի օր ժամանակ այդ պակասը լրացնելու: Սարգսրը համաձայնում է: Վաճառման թուղթը մնում է Սաշայի մօտ. որովհետեւ Սարգսրը ամաչում է կասկածել այդպիսի մի հոշակաւոր հարուստի վրայ և վաճառման թուղթը իր մօտ պահել մինչև 500 մանէթի ստանալը:

Լրանում է մի օրը. անցնում է մի շաբաթ. դառնում է ամիսներ, բայց Սաշան դեռ չի վճարում մնացեալ 500 մանէթը, միննոյն ժամանակ տիրապետում է ջրաղացին:

Սարգսրը անձամբ խնդրում է, նամակներ է գրում, միջնորդներ է քցում, որ գործը խաղաղութեամբ վերջանայ, բայց հնար չի լինում. Սաշան վճարելու միտք չունի. նա բոլորովին ուրանում է իր պարտքը և շատ կոպիտ է վարւում Սարգսրի հետ:

Այսպիսի անտանելի հանգամանքների մէջ տաքազլուի Սարգսրը վճուեց գործը ուժով վերջացնել:

Մէկ օր լուր բերին Սարգսրին թէ Սաշան ջրաղացի մէկ պատը վերանորոգել է տալիս:

Սարգսրը կայծակի արագութեամբ հասաւ ջրաղաց հէնց այն ժամանակ, երբ Սաշան ցիլինդրը գլխին, ակնոցները աչքերին, զուգուած զարդարուած կանգնել էր վարպետների վրայ և զանազան պատուէրներ էր տալիս:

— Բարե քեզ, Սաշա-Պետրովիչ:

«Աստու բարին, քնթի տակով պատասխանեց Սաշան:

— Այս ի՞նչ ես չինում:

«Բո ի՞նչ գործն է:

— Ի՞նչպէս թէ քո ի՞նչ գործն է. հապա ում գործն է: Սաշա ում ջրաղացն է:

«Առաջ քո ջրաղացն էր, իսկ այժմ իմը: Ես քեզանից փողով առել եմ:

— Շատ ձշմարիտ է. բայց չէ որ 500 մանէթը մնում է, դեռ չես վճարել:

«Ոչ սուտ ես ասում, ես բոլորը վճարել եմ և ունեմ քեզանից լիակատար ստացական:

— Ուրեմն դու 500 մանէթը ուրանում ես:

«Ես չեմ ուրանում, ուրացողը դու ես, լիբը, անզգամ. ես քեզ բանտերում փտայնել կը տամ. գիտեա, ես ո՞վ եմ:

— Դ՞ո՞ւ. ինձ բանտերում փտայնել կը տան, գոռաց կատաղած Սարգարը և մի ակնթարթում խլեց սալապանի ձեռքից մահակը, գաղանաբար արձակուեցաւ Սաշայի վրայ, բռնեց մահերից և մահակի ուժգին հարուածներ կարկտի պէս իրար ետեից թափեց Սաշայի գլխին, քամակին, ոտներին և ամեն տեղ: Սաշա Պետրովիչը, գոռում էր արջի նման, մկրկում այծի պէս, դէս ու դէն էր փախչում, բայց կատաղած Սարգարի ձեռքից չէր ազատուում: Եթէ վարպետների միջնորդութիւնը չը լինէր, գուցէ սաղ չը մնար խեղճը: Ահագին բազմութիւն հաւաքուեցան այդ տեղ և մի կերպ Սաշային ազատեցին Սարգարի ճանկերից և համարիա ուշաթափուած գցեցին կառքի մէջ և տուն հասցրին:

Օրուայ խօսակցութիւնը Սաշայի քօթակն էր: Սրճարաններում, տներում, փողոցներում, հիւրանոցներում ամենայն օր Սաշայի քօթն էին պատմում:

Այդ օրուանից Կայէնի հոգին մտաւ Սաշա Պետրովիչի մէջ: Շարունակ մտածում էր սպանել Սարգարին իր վրէժը առնելու համար:

Այնուհետև Սարգարի թշնամիները ամենայն օր հաւաքւում էին Սաշա-Պետրովիչի տանը և գրգռում նրան, կատաղած պահում նրա կիրքը, խրախուսում չարագործութեան մէջ:

— Աղա, դու այժմ կենդանի մարդ չես. դու այն օրը մեռար, երբ Սարգարը քեզ ծեծեց, եթէ ուզում ես կենդանանալ, եթէ ուզում ես պատիւդ վերականգնել, պիտի անպատճառ սպանես՝ Սարգարին, և այն քո ձեռով, փողոցի միջին, հրապարակաւ, կատաղաբար գրգռում էր նրան մի անհոգի ծառայող, որը նոյնպէս մի տարի առաջ մի քանի մահակ կերել էր Սարգարից և այժմ ուզում էր ուրիշի ձեռքով փուշ քաղել:

— Այն, այո, հաստատում էր սրա խօսքերը մէկ ուրիշը. պէտք է սպանել, անպատճառ սպանել: Եւ վերջապէս հարամ

լինի ձեզ ձեր անունը, ձեր հարստութիւնը, ձեր սնդուկներով փողերը, որ չը կարողանաք մի գիւղացու հախից գալ:

— Սպասեցէք, մի փոքր էլ սպասեցէք. տեսէք, ես նրան ինչպէս փողոցի միջին շան նման քօթակել տամ, անքան խրփեմ, անքան խփեմ, որ մի տարի տեղաշորի մէջ պառկած մնայ, պատասխանեց Սաշան:

— Ծեծել տալը դարդակ բան է, Սաշա. դրանով դու չես կենդանանալ և քո ընկած պատիւը չի վերականգնի, միջամտեց մի հայ աստիճանաւոր:

«Այո, այո, սպանել, սպանել այդ կոպիտ գիւղացու ֆոտը վերջացնել աշխարհից, չեղտելով պատասխանեց Աւագը: Սաշայի պատիւը վերականգնելու համար ոչինչ չեմ խնայի: Համ կը սպանեմ, համ կը ծախսեմ, համ կ'ազատուեմ»:

Է

Ամբողջ 25 տարի էր այրի Հեղնարը իր միջուճար Ամբակում որդու հետ ապրում էր Տէր-Ղազարի տանը:

Վշտալի այրին, Ամբակումի վեց ամսական եղած ժամանակ, կորցնելով իր հարազատ ամուսնուն, ապրում էր այս տան մէջ Տէր-Ղազարի հովանաւորութեան տակ: Անբախտ Հեղնարը, իր համեստութեան, իր օրինակելի վարք ու բարքի, իր ջանասիրութեան պատճառով, ընդունուած էր այս նահապետական տան մէջ որպէս հարազատ մայր, որպէս յարգուած տան տիկին. առհասարակ տնտեսական կառավարչութեան մէջ սրուած էր սրան լիակատար իրաւունք: Այրի Հեղնարը գիշեր ցերեկ կարում էր, կարկատում, եփում, թափում, ամենքին կերակրում, սար գնում, եղ ու պանիր պատրաստում, հաց թխում, երեսներին պահպանում, հիւրերին հիւրասիրում և այլ տնական զանազան գործեր կատարում:

Ի՞նչ էր այս ողորմելի կնոջ վարձատրութիւնը: Ոչինչ. մի ձեռք հագնելիք և մի փոր հաց:

Ի՞նչ անէր անբախտ այրին. աշխարհի երեսին ոչ մի ազգական և պաշտպան չունէր. իսկ Ամբակումը դեռ ջահէլ և հովանաւորութեան կարօտ: Այդ պատճառով որպէս այրի կին, զանազան բամբասանքներից ազատ մնալու և իր պարկեշտութիւնը անսրատ պահելու համար, մտել էր Տէր-Ղազարի հովանաւորութեան տակ և գիշեր ցերեկ աշխատում էր, տանում էր հազար ու մի տեսակ դժոխային չարչարանքներ և սպասում էր Ամբակումի մեծանալուն:

Ոչ մի մայր ախարան գործով ու գուլթ չունէր իր որդու վրայ, որքան Հեղինարը դէպի իր Ամբակումը: Սիրում էր խելագարուածի նման. ինչ սիրել, պաշտում էր, պաշտում: Մի օր ուշ տեսնելիս խելքը թռցնում էր, խելագարուած էր:

«Ամբակում ջան, բայց ջան, անոն ջան. գանս, հոգիս, հրեշտակս, արեւնդ մատաղ, զլխիդ դուրպան, չարդ տանեմ...» Սիրահարուածի նման միշտ կրկնում էր խելճ այրին, թէ Ամբակումին տեսնելիս և թէ նրա բացակայ ժամանակ: Աչքը տեսած ժամանակ, իսկոյն փաթաթւում էր, զրկում, համբուրում, զանազան քաղցր հարցեր տալիս, սիրաշահում, իր մայրական բոլոր խանդն ու գործով շոյալում, բայց չէր կշտանում: Հեղինարի ցաւերը անթիւ էին, նրա վշտերը բազմաթիւ, նրա քաշած սև օրերը անհամար: Այժմ յոյսը դրել էր իր միակ Ամբակումի վրայ, որ մեծանայ և իր մօր վշտերը թեթեւացնէ, նրա սգի քօղը վերցնէ:

Ամբակումը արդէն 24 տարեկան էր: Երիտասարդութեան ամենածաղիկ հասակի մէջ: Դառել էր մի չինարի ծառ, մի յաղթանդամ երիտասարդ: Նա այժմ իր աշխատութեամբ կարող էր պահել իր մօրը:

«Տէր-տէր ջան, Ամբակումս այժմ հասած տղայ է, արտասուալի աչքերով ասաց Հեղինարը Տէր-Ղազարին, համբուրելով սուրբ աջդ, ամենախոնարհաբար խնդրում եմ, իրաւունք տաք ինձ դուրս գալ ձեր տանից և իմ որդու հետ առանձին ապրել, բայց դարձեալ ձեր հայրական հովանաւորութեան, ձեր հսկողութեան տակ:

— Հեղինար, պատասխանեց Տէր-Ղազարը, քո առաջարկութիւնը չատ բնական է և օրինաւոր: — Թէև ձեր հեռանալը մեր տանը մեծ կորուստ է և մեզ բոլորիս համար շատ ցաւալի. բայց որովհետև քո ցանկութիւնն էլ իրաւացի է, այդ պատճառով պիտի կատարել ձեր առաջարկութիւնը: Ի հարկէ, Հեղինար անա, դու, ահա 24 տարի է որպէս հաւատարիմ տնտեսուհի ծառայեցիր մեր տան շահերին. այդ պատճառով ես արդէն մեր տղերանց հետ խօսել վճռել ենք, որ նախ Ամբակումին մեր տան մէջ նշանենք, հարսանիքը միասին վայելենք, հարսնացուին մի ձեռք տուն ընծայենք և ապա միայն թոյլ տանք ձեզ բաժանուելու մեր տանից: Այս է մեր վճիռը և կարգադրութիւնը:

Հեղինարը համբուրեց Տէր-Ղազարի աջը և ուրախութիւնից լաց եղաւ:

Անցաւ մի քանի ամիս: Ձմեռ էր: Տէր-Ղազարի տանը

սովորականից դուրս շարժողութիւն կար: Ասիական զուռնի կլկլոյր և դաւուլի դմբդմբոցը ամբողջ քաղաքը գզրդացնում էր: Զուռնայի Կակոսը իր ոգեւորութիւնը ծայրայիղութեան էր հասցրել:

Ոմանք պարում էին, ոմանք երգում, ոմանք կոնծում: Հանդիսականների ուրախութեան չափ չը կար: Ամենից շատ ուրախ էր այդ օրը վշտալի Հեղինարը: Այնքան ուրախ էր, անքան զուարթ, որ քիչ էր մնում, թեւ սոսնի, թռչի: Նրա վշտալի սգաւոր սիրտը, մօտ քսան և հինգ տարի ողբալուց յետոյ, այսօր յնծում, ուրախանում էր, որովհետեւ Ամբակումի հարսանեաց առաջին երեկոն է. թագաւորն ու թագուհին նոր են պսակից եկել:

Տէր-Ղազարը դինու բաժակը ձեռին ոտի կանգնեց: Կանգնեցան և հանդիսականները:

— Լռեցէք, հրամայեց սեղանի կառավարիչը, տէր-հայրը խօսում է:

«Աչքդ լոյս, Հեղինար անա, երկու նորապսակների կենացը. անթառամ մնան այդ ծաղիկները: Աստուած նրանց միասին խորին ծերութեան արժանացնէ: Դու, Հեղինար անա, որպէս հարազատ մայր, 24 տարի մեզ խնամեցիր, մենք բոլորս քո ձեռքի աշխատանքը վայելեցինք, քո մայրական խնամքին արժանացանք: Ուրախութեան ժամանակ մեզ հետ ուրախակից ես եղել, ցաւերի ժամանակ մեզ հետ ցաւակից: Գիտեմ երկար ժամանակ է որ հազարաւոր վշտերի, նեղութիւնների, տառապանքների և անբախտութիւնների մէջ մաշուել ես և աշխարհի զանազան տեսակ ձախորդութիւնների ու վիճակների կատաղի ալիքների հետ կտուելով այսօր ողջ և առողջ նաւահանգիստ ես դուրս գալիս: Ուստի օրհնում եմ քեզ և քո նորապսակ զաւակների կեանքը. ցանկանում եմ ձեզ այսուհետեւ կատարեալ երջանկութիւն և անսպառ ուրախութիւն: Թէև կարճ ժամանակից յետոյ դու քո փոքրիկ զերգաստանով պիտի բաժանուես այս տանից, բայց այդ բաժանումը պիտի լինի միայն անձամբ, իսկ սրտով և հոգով մենք կը լինենք միշտ անբաժան: Դու դարձեալ այս օջախի մայրն ես և մեր բոլոր գերդաստանը քո զաւակները...»:

Վերջին խօսքերը տէր հայրը առանց արտասուքի, առանց յուզուելու չը կարողացաւ արտայայտել:

«Կեցցեն, կեցցեն նորապսակեալները. կեցցէ Տէր-Ղազար հայրը. կեցցէ Հեղինար անան, ազադակեցին ամեն կողմից սեղանակիցները: Ուռն, ուռն, ուռն, զոռում էին ամեն կողմից և թնդայնում դահլիճը:

Դաւուլչին ու զուռնաչին կրկնապատիկ ոգեւորուեցին։ Կրկին սկսուեցաւ կենդանապար, եայլի, չապանի, չորոր, լեզզին-կա, թարս պար, երգեր, զուարճախօսութիւններ, հանաքներ։

Հարսանիքը դուրս եկաւ փողոց։ Դաւուլչին ու զուռնաչին մի գեղեցիկ եղանակ ածելով առաջից գնում էին։ Քաւորը, Սարգարը, Ամբակումը, Տէր-Ղազարի եղբայրները և բարեկամները գնում էին զուռնաչու ետեից ուրախութիւն անելով։ Ամբակումը, այդ նորապսակ թագաւորը, Հեղնարի հրեշտակը, նրա անթառամ ծաղիկը դեռ պսակի նարօտը չլքին, դեռ ձեռքերը հինարած, գնում էր բլրորի ետեից։ Քաւորին ճանապարհ են գցում։

Որպէս զի նորապսակ թագաւորը չը մըտի, Սարգարը իր եափունջին դցեց Ամբակումին վրայ։

Այս բնդհանուր ուրախութեան ժամանակ, մի չար ոգի ուրուականի նման, չար օձի պէս, ստուերների միջից, պատերի տակով, սուս, փուս սողում էր մեր ուրախ հանգիսականների ետեից, գնում էր նրանց և աչքերը չորս արած որոնում էր մէկին, և այդ մէկը, ինչպէս առաջուց տեղեկութիւն հաւաքել էր, եփունջով պիտի լինէր։ Չարագործը թագնուեց մթութեան մէջ մի պատի տակ, մի նեղ անցքի մօտ, որտեղից բոլոր հանգիսականները մի մին պիտի անցնէին։ Բոլորը հարբած թաւում, երգում, և զանազան ուրախութիւններ անելով գնում էին և ոչ ոք չէր նկատում թէ իրանց շուրջը ինչ չարագործութիւն է պատուում։ Ահա չարագործը գտաւ իր որոնած ուսը և առանց վարկեան կորցնելու արձակեց ատրճանակը։ Մնգութ գնդակը դիպաւ Ամբակումի ուղիղ ձակատին և այդ չինարի ծառը, այդ նորապսակ թագաւորն անշունչ փուռեց գետին։

Խեղճ Ամբակում, անմեղ զոհ։ Սաչա Պետրովիչը քեզ չէր որոնում, այլ Սարգարին, իր սխերիմ թչնամուռն, իրան խայտառակողին, բայց չփութութեան մէջ, չը կարողացաւ որոշել Ամբակումը Սարգարից։ Չարագործին հասկացրել էին որ Սարգարը եափունջով է։ Սաչան էլ անկիւնից ատրճանակը եափունջովի վրայ արձակեց։

Զուռնայի ձայնը կտրուեցաւ, ուրախութիւնը սուգ դառաւ։ Հարբածները սթափուեցին։

Անբախտութեան լուրը հասաւ անբախտ Հեղնարին։ Ո՛վ մայր է, թող զգայ նրա ցաւը, ո՛վ ծնող է, թող հասկանայ նրա վիշտը։

Քսան և չորս տարուայ սգի քօղը դեռ նոր էր դէն դրել, բայց այժմ աւելի խաւար աւելի թանձր սև քօղ քաշեցին նրա

գլխին՝ վշտալի այրին իր այրի հարսի երեսին ամեն անգամ մոտիկ անելով այրուում, խորովում, հրդեհը ընկնում էր և ամբողջ մարմինը լավում։ Անբախտ այրի, մի ժամ առաջ պարում էիր և կարծում էիր թէ մի քանի օրից յետոյ առանձին տուն կը շինես և վերջին օրերդ հանգիստ կ'անցկացնես քո փոքրիկ և անուշ գերդաստանի հետ, միթէ չը գիտէիր թէ սև ճակատագիրը վճռել է, որ դու տանջանքների մէջ վերջացնես քո բազմաշարհար կեանքը...

Ը

Այս քստմնեկի եղեռնագործութիւնը սաստիկ գրգռեց ժողովրդին։ Բոլորը կատաղած էին, բոլորը զայրացած։ Եթէ ոստիկանութեան միջամտութիւնը չը լինէր, արդար բարկութեամբ գրգռուած ամբոխը տալին ու վրայ պիտի անէին Սաշայի տունը իր գլխին։

Իսկ չարագործը վստահ իր ոսկու կոյտի վրայ, փողոցի միջին, ահագին բազմութեան առաջ մարդ է սպանում իր գազանական կրքերը յագեցնելու համար։

Հէնց այդ եղեռնագործութեան գիշերը մարդասպանի մօտ, բանտում, հաւաքուած նրա խորհրդակիցները, ծրագիր էին կազմում, թէ ինչպէս արդարացնեն մարդասպանին։

— Մի վախենար, Սաշա, քաջ եղիր, ոչինչ չեն կարող անել, մենք քեզ կ'օգնենք, խրախուսում էր մարդասպանին բարոյապէս փշուցած մի ծառայող։

Եւ Կորկոտենց գերդաստանը ոսկու պարկի բերանը լայն բաց արաւ և առանց աջ ու ձախ նայելու շոյլաբար սկսեց շաղ տալ և բազմաթիւ մարդիկ կաշառել, սուտ վկաներ ճարել, կեղծ հանգամանքներ ստեղծել։

Անցկացաւ մի տարի։ Նշանաւոր քաղաքներից մէկում, մի հոյակապ շինութեան առաջ խոնուած էր ահագին բազմութիւն։ Ամենքը աշխատում էին ներս մտնել, բայց շատերին չէր յաջողւում, որովհետեւ շինութեան ներսը այնքան էին լցուել, որ ասեղ քցելու տեղ չը կար։ Այս շինութիւնը քրէական յանցանքների ամենաբարձր դատարանն էր։ Այդ օրը այդտեղ քննուում էր մարդասպան Սաշայի գործը։ Ամենքը անհամբեր սպասում էին գործի վախճանին։

— Ի հարկէ կ'ազատուի, պնդում էին մի քանիսները։

«Եղբայր, կաշառքը մութ տեղը լոյս կը տայ, աւելա-

ցնում էին միւսները. 25 հազար մանէթ միայն վկաներին են տուել, հապա միւսները որքան են կերել, Աստուած գիտէ:

— Եղբայր, հրաւիրուած է Ռուսաստանի ամենահռչակաւոր փաստաբանը Սաշային պաշտպանելու համար, ասում էր միւսը:

Եւ, արդարեւ, պերճախօս փաստաբանի շնորհիւ Սաշան յաւիտենական աքսորի փոխանակ դատապարտուեց միայն մի տարի բանտարկութեան...

Բայց ինչ եղաւ Հելլնարը, այն անբախտ վշտալի այրին, Ամբակումի թշուառ մայրը: Ամբողջ եօթը տարի սգի շորերի մէջ «սխ, բալա ջան» վայվոյով գերեզման մտաւ...

Ս. Տ.-ՄԵԼՔԻՍԵՂԵԿԵԱՆ